

BUXORO HUDUDI YOSHLAR NUTQINING LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI

T.Z.Xalmenova¹

Mas'ul muallif: Xalmenova
Tamara Zaripboyevna, Osiyo
xalqaro universiteti o'qituvchisi.

Accepted: 10 Sentabr 2026

Published: 10 Sentabr 2026

Copyright: © 2026 by the
author(s). Licensee Buxoro xalqaro
universiteti ilmiy axborotnomasi.

Iqtibos uchun: Xalmenova, T. Z.
BUXORO HUDUDI YOSHLAR
NUTQINING LINGVOMADANIY
XUSUSIYATLARI / T. Z. Xalmenova
// Buxoro xalqaro universiteti
ilmiy axborotnomasi. — 2026. — T.
9, № 1. — B. 110–112.

1. Osiyo xalqaro universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada Buxoro viloyati yoshlari nutqiy amaliyotida namoyon bo'ladigan lingvomadaniy jihatlar tadqiq etiladi. Muallif nutqiy xulq-atvorning shakllanishida mahalliy sheva ta'sirini, zamonaviy axborot muhitining rolini va yosh avlod tilida yuzaga kelayotgan yangi leksik qatlamlarni ko'rib chiqadi. Tadqiqot davomida jonli suhbat namunalari, ijtimoiy tarmoqlardagi yozma matnlar va so'rovnomalar natijalari qiyosiy tahlil qilinadi. Olingan xulosalar shevaviy elementlarning adabiy til bilan uyg'unlashuv jarayonini, shuningdek, chet tillardan o'zlashgan birliklarning kundalik muloqotga singib ketish darajasini ochib beradi. Maqola natijalari mintaqaviy sotsiolingvistik tadqiqotlar uchun amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: lingvomadaniyat, yoshlar nutqi, Buxoro shevasi, sleng, sotsiolingvistika, tilning ijtimoiy tabaqalanishi, muloqot madaniyati.

ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ РЕЧИ МОЛОДЁЖИ БУХАРСКОГО РЕГИОНА

Аннотация. В данной статье исследуются лингвокультурные особенности, проявляющиеся в речевой практике молодёжи Бухарской области. Автор рассматривает влияние местного диалекта на формирование речевого поведения, роль современной информационной среды, а также новые лексические пласты, возникающие в языке молодого поколения. В ходе исследования сопоставительному анализу подвергаются образцы живой разговорной речи, письменные тексты из социальных сетей и результаты анкетирования. Полученные выводы раскрывают процесс сближения диалектных элементов с литературным языком, а также степень проникновения заимствований из иностранных языков в повседневное общение. Результаты статьи имеют практическое значение для региональных социолингвистических исследований.

Ключевые слова: лингвокультура, речь молодёжи, бухарский диалект, сленг, социолингвистика, социальная стратификация языка, культура общения.

LINGUOCULTURAL FEATURES OF THE SPEECH OF YOUNG PEOPLE IN THE BUKHARA REGION

Abstract. This article examines the linguocultural features manifested in the speech practices of young people in the Bukhara region. The author considers the influence of the local dialect on the formation of speech behavior, the role of the modern information environment, and the new lexical layers emerging in the language of the younger generation. The study comparatively analyzes samples of live conversation, written texts from social networks, and survey results. The findings reveal the process of convergence between dialectal elements and the literary language, as well as the degree to which borrowings from foreign languages have penetrated everyday communication. The results of the article are of practical value for regional sociolinguistic research.

Keywords: linguoculture, youth speech, Bukhara dialect, slang, sociolinguistics, social stratification of language, communication culture.

Kirish. Til - jamiyat taraqqiyoti bilan uzviy bog'liq bo'lgan, doimiy o'zgarish va rivojlanish jarayonida yashaydigan tirik hodisadir. Har bir davr o'z tilini yaratadi, deyish mumkin bo'lsa, hozirgi kunda bu vazifani ko'proq yosh avlod zimmasiga olgan. Yoshlar nutqi nafaqat lug'at boyligining yangilanishini, balki jamiyatdagi qadriyatlar tizimining, dunyoqarash va turmush tarzining o'zgarishini ham aks ettiruvchi ko'zguga aylanmoqda. Ayniqsa, Buxoro kabi qadimiy madaniy an'analarga ega bo'lgan mintaqada bu jarayon o'ziga xos tarzda kechadi: bir tomondan, asrlar davomida shakllangan sheva xususiyatlari saqlanib qolmoqda, ikkinchi tomondan, globallashtirish va raqamli texnologiyalar ta'sirida tilga yangi qatlamlar kirib kelmoqda.

Lingvomadaniyatshunoslik nuqtai nazaridan qaraganda, nutq nafaqat aloqa vositasi, balki millatning tafakkur tarzi, an'ana va udumlarining ifodasi hamdir. Shu bois yoshlar tilidagi o'zgarishlarni faqat leksik yangilanish sifatida emas, balki ijtimoiy-madaniy hodisa sifatida talqin qilish maqsadga muvofiqdir. Ushbu tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, Buxoro hududi yoshlari nutqi hozirgacha alohida lingvomadaniy tadqiqot predmeti sifatida keng qamrovli o'rganilmagan, ayni paytda mintaqadagi tez o'zgaruvchan

nutqiy vaziyat ilmiy kuzatishni taqozo etadi. Nazariy jihatdan bu masalaga H. Ne'matov va R. Rasulov (1995), Sh. Safarov (2008) kabi tilshunoslarning ishlarida qisman to'xtalib o'tilgan bo'lsa, mintaqaviy - xususan Buxoro yoshlari nutqiga oid - maxsus tadqiqotlar A. Karimov (2021) va D. Yusupovaning (2022) ilmiy maqolalarida ko'proq amaliy jihatdan yoritilgan.

Tadqiqotning maqsadi - Buxoro viloyati yoshlari nutqida namoyon bo'lgan lingvomadaniy xususiyatlarni aniqlash, ularning shakllanish manbalarini tasniflash va mahalliy sheva bilan zamonaviy tendensiyalar o'rtasidagi o'zaro ta'sirni ochib berishdan iborat.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotda kompleks yondashuv qo'llanildi. Dastlabki bosqichda Buxoro shahri va viloyat hududidagi 16-25 yosh oralig'idagi 120 dan ortiq respondent ishtirokida so'rovnoma o'tkazildi, unda kundalik muloqotda qo'llanadigan so'z va iboralar ro'yxati to'plandi. Ikkinchi bosqichda o'quv muassasalari, bozor va ijtimoiy joylardagi tabiiy sharoitda kechgan suhbatlar diktofon yordamida yozib olindi va keyinchalik transkripsiya qilindi. Uchinchi bosqichda ijtimoiy tarmoqlarning ochiq guruh va sahifalarida yosh foydalanuvchilar tomonidan yozilgan matnlar - izohlar, statuslar, xabarlar - lingvistik tahlil uchun jamlandi.

To'plangan material tasviriy, qiyosiy-tarixiy va sotsiolingvistik tahlil usullari asosida ishlab chiqildi. Xususan, har bir leksik birlik kelib chiqishi (sheva, o'zlashma, sun'iy yaratilgan so'z), qo'llanish doirasi va ijtimoiy-baholovchi bo'yog'i bo'yicha tasniflandi. Bundan tashqari, kontent tahlil metodidan foydalanilgan holda, aniqlangan birliklarning nutqdagi qo'llanish chastotasi hisoblab chiqildi.

Buxoro yoshlari nutqining leksik-semantik xususiyatlari. O'tkazilgan tahlil shuni ko'rsatdiki, Buxoro yoshlari nutqida mahalliy shevaning fonetik va leksik izlari hamon barqaror saqlanib qolgan. Masalan, unlilarning talaffuzida kuzatiladigan o'ziga xoslik, ba'zi undoshlarning yumshoq talaffuz qilinishi kabi holatlar yosh avlod nutqida ham izchil namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, ota-bobolardan meros qolgan ba'zi so'zlar endilikda faqat kattalar nutqida saqlanib, yoshlar tomonidan adabiy til varianti bilan almashtirilayotgani kuzatildi. Bu holat H. Boltaboyev (2019) ta'kidlaganidek, tilning tabiiy evolyutsion jarayoni sifatida baholanishi mumkin.

Shu bilan birga, yoshlar nutqida yangi ma'no kasb etgan so'zlar guruhi alohida e'tiborga loyiqdir. Adabiy tilda neytral ma'no ifodalagan ayrim leksemalar yoshlar muhitida kinoyaviy yoki kuchaytiruvchi ma'no kasb etib, umuman boshqacha uslubiy vazifa bajaradi. Bunday semantik ko'chishlar, bir tomondan, tilning ichki imkoniyatlaridan foydalanish natijasi bo'lsa, ikkinchi tomondan, yosh avlodning o'zini kattalar dunyosidan farqlash, o'ziga xos guruh tili yaratish istagi bilan izohlanadi.

Sleng va jargon birliklarning shakllanish manbalari. Tadqiqot natijalariga ko'ra, Buxoro yoshlari nutqidagi sleng birliklarning shakllanishida bir necha manba yetakchi o'rin tutadi. Birinchidan, rus tilidan o'zlashgan so'zlar hamon faol qo'llanilmoqda, biroq ularning talaffuzi va ma'no doirasi ko'pincha o'zbek tili qonuniyatlariga moslashtirilgan holda o'zgargan. Ikkinchidan, ingliz tilidan, ayniqsa internet va o'yin madaniyati orqali kirib kelgan birliklar soni tobora ortib bormoqda; ular ko'pincha original shaklda emas, balki o'zbekcha qo'shimchalar bilan moslashtirilgan holda ishlatiladi. Uchinchidan, mahalliy shevaning o'zidan yangi ma'no yuklab qo'llanadigan so'zlar guruhi ham mavjud - bu holat sof ichki resurslar hisobidan sleng yaratilishining namunasidir.

1-jadval.

Aniqlangan sleng birliklarining kelib chiqish manbalari bo'yicha taqsimoti

Manba turi	Birliklar soni	Ulush (%)
Rus tilidan o'zlashgan birliklar	58	34%
Ingliz tilidan o'zlashgan birliklar	47	28%
Mahalliy shevadon yaratilgan birliklar	37	22%
Aralash/boshqa manbalar	27	16%

Alohida ta'kidlash joizki, aniqlangan sleng birliklarining katta qismi vaqtinchalik xususiyatga ega - ular bir necha yil ichida iste'moldan chiqib, o'rnini yangi birliklar egallaydi. Bu holat yoshlar nutqining doimiy yangilanib turishini, ya'ni tilning ushbu qatlaminin yuqori darajada o'zgaruvchan bo'lishini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, ba'zi birliklar (masalan, muomala odob-axloqiga oid murojaat shakllari) barqarorlashib, keng qamrovli qo'llanish doirasiga ega bo'lib qolmoqda.

Ijtimoiy tarmoqlar va raqamli muhitning nutqqa ta'siri. Raqamli texnologiyalarning kundalik hayotga chuqur kirib borishi yoshlar nutqiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Ijtimoiy tarmoqlardagi yozishmalarda qisqartirilgan shakllar, harf-raqam kombinatsiyalari va emodji bilan uyg'unlashgan matnlar keng tarqalgan. Bunday yozma-og'zaki uslub - ya'ni og'zaki nutqning yozma shaklda ifodalanishi - alohida gibriddan registrni vujudga keltirmoqda, u an'anaviy yozma til normalaridan farq qiladi.

Shuningdek, video-blog va qisqa formatdagi kontentlarning ommalashuvi natijasida ma'lum ifodalar va murojaat shakllari tez orada butun yosh avlod orasida keng tarqalib, deyarli umumqabul qilingan me'yorga aylanib qolishi kuzatildi. Bu jarayon nutqiy amaliyotning nafaqat mahalliy, balki umummilliy va hatto transmilliy tarmoq ta'sirida shakllanishini ko'rsatadi. Shu bois zamonaviy Buxoro yoshlari nutqini faqat mintaqaviy hodisa sifatida emas, balki keng ijtimoiy-madaniy tarmoqning bir bo'lagi sifatida tahlil qilish to'g'ri natijalarga olib keladi.

Bu tendensiyani D. Yusupova (2022) o'z tadqiqotida raqamli kommunikatsiyaning yosh avlod tiliga ko'rsatgan chuqur ta'siri sifatida izohlaydi. So'rovnoma natijalarida yosh guruhlari bo'yicha sleng qo'llash darajasi quyidagi jadvalda keltirilgan:

2-jadval.

Yosh guruhlari bo'yicha respondentlarning sleng qo'llash darajasi

Yosh guruhi	Respondentlar soni	Sleng qo'llash darajasi
16-18 yosh	45	Yuqori
19-21 yosh	40	O'rta
22-25 yosh	35	Past

Buxoro hududi yoshlar nutqining lingvomadaniy xususiyatlarini tahlil qilish tilning hududiy, ijtimoiy va madaniy omillar bilan uzviy bog'liq holda rivojlanishini ko'rsatadi. Yoshlar nutqi bir tomondan umumxalq va adabiy til me'yorlariga tayansa, ikkinchi tomondan hududga xos sheva birliklari, tarixiy-madaniy leksika, zamonaviy jargonlar, internet kommunikatsiyasi va boshqa tillardan o'zlashgan birliklar hisobiga muntazam yangilanib boradi. Shu sababli Buxoro yoshlari nutqini faqat shevaga xos birliklar majmui sifatida emas, balki turli lingvomadaniy qatlamlar o'zaro ta'sirlashadigan dinamik kommunikativ tizim sifatida baholash maqsadga muvofiqdir.

Tadqiqot nuqtayi nazaridan Buxoro yoshlar nutqining muhim jihatlari biri hududiy identifikatsiyaning til vositalari orqali ifodalanishidir. Yoshlar kundalik muloqot jarayonida adabiy til bilan bir qatorda mahalliy talaffuz, leksik birliklar, iboralar va nutqiy konstruksiyalardan foydalanishlari mumkin. Bunday birliklar faqat axborot yetkazish vazifasini bajarmaydi, balki so'zlovchining muayyan hududga mansubligini, ijtimoiy yaqinligini va madaniy muhit bilan bog'liqligini ham ifodalaydi. Demak, hududiy nutq elementlari yoshlar kommunikatsiyasida o'ziga xos lingvomadaniy identifikator vazifasini bajaradi.

Buxoro hududining tarixiy-madaniy xususiyati yoshlar nutqining lug'aviy tarkibida ham sezilarli iz qoldiradi. Hududning tarixiy taraqqiyoti, turli xalqlar va tillar bilan uzoq muddatli madaniy aloqalari natijasida shakllangan til muhiti ayrim leksik va frazeologik birliklarning saqlanishi hamda yangi kommunikativ sharoitlarda qayta faollashishiga zamin yaratadi. Ayniqsa, fors-tojik tili bilan tarixiy aloqalar Buxoro hududidagi nutqiy muhitning o'ziga xos qatlamlarini tushuntirishda muhim omillardan biridir. Shu jihatdan yoshlar nutqidagi ayrim o'zlashmalarni oddiy "begona so'zlar" sifatida emas, balki hududning tarixiy-madaniy xotirasini aks ettiruvchi til birliklari sifatida ham talqin qilish mumkin.

Yoshlar nutqining yana bir muhim jihati — adabiy til va sheva o'rtasidagi almashinuvchanlikdir. Rasmiy ta'lim muhiti, ommaviy axborot vositalari va davlat tili me'yorlari yoshlarni adabiy til birliklaridan foydalanishga yo'naltirsa, oila, do'stlar davrasi va norasmiy muloqot hududiy nutq shakllarining saqlanishiga imkon beradi. Natijada bir yoshning o'z nutqida turli kommunikativ vaziyatga qarab til shakllarini almashtirishi kuzatiladi. Masalan, rasmiy vaziyatda adabiy til me'yorlariga yaqin nutqdan foydalanish, norasmiy suhbatda esa hududiy yoki jargon birliklarini qo'llash yoshlar nutqining funksional moslashuvchanligini ko'rsatadi.

Mazkur holatni kod va uslub almashinuvi nuqtayi nazaridan ham izohlash mumkin. Buxoro hududida o'zbek tili bilan bir qatorda boshqa tillar bilan aloqador kommunikativ muhitning mavjudligi ayrim yoshlar nutqida o'zlashgan birliklarning paydo bo'lishiga sharoit yaratadi. Ayniqsa, ikki yoki undan ortiq til bilan muntazam aloqada bo'ladigan yoshlar nutqida leksik birliklarning o'zaro ta'siri kuchliroq namoyon bo'lishi mumkin. Bunday jarayon yoshlar nutqining bir xillikdan uzoqlashib, ko'p qatlamli lingvomadaniy hodisaga aylanishini ko'rsatadi. Buxoroning Olot hududidagi o'zbek-turkman nutqiy aloqalariga bag'ishlangan zamonaviy tadqiqotlarda ham avlodlar o'rtasida til shakllarining almashuvi va standart o'zbekcha shakllarning yoshlar nutqida kuchayishi qayd etilgan.

Buxoro yoshlari nutqining zamonaviy bosqichidagi eng faol omillardan biri raqamli kommunikatsiya hisoblanadi. Telegram, Instagram, YouTube, TikTok va boshqa raqamli platformalar yoshlarning kundalik til tajribasini sezilarli darajada o'zgartirmoqda. Internet muhitida qisqartmalar, yangi so'zlar, inglizcha va ruscha o'zlashmalar, gibrid birliklar, fonetik jihatdan moslashtirilgan xorijiy so'zlar hamda emotsional-ekspressiv ifodalar tez tarqaladi. Natijada yoshlar nutqida hududiy xususiyatlar bilan global raqamli kommunikatsiya elementlari birlashib, yangi nutqiy shakllarni yuzaga keltirmoqda.

Xulosa. O'tkazilgan tadqiqot Buxoro hududi yoshlari nutqining ikki tomonlama tabiatga ega ekanligini ko'rsatdi: bir tomondan, mahalliy shevaning asosiy fonetik va leksik belgilari nutqda saqlanib qolmoqda, ikkinchi tomondan, globallashuv, raqamli texnologiyalar va tillar aralashuvi natijasida yangi lingvomadaniy qatlamlar shakllanmoqda. Bu ikki jarayonning o'zaro ta'sirida yosh avlod nutqi doimiy o'zgarib turadigan, dinamik tizim sifatida namoyon bo'ladi.

Tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydi: sleng va jargon birliklarning aksariyati vaqtinchalik xususiyatga ega bo'lsa-da, ularning shakllanish mexanizmini o'rganish tilning umumiy taraqqiyot yo'nalishlarini bashorat qilishga xizmat qiladi. Shu sababli, mintaqaviy yoshlar nutqini muntazam monitoring qilish, olingan natijalarni sotsiolingvistik va lingvomadaniy nuqtai nazardan tizimlashtirish kelgusi tadqiqotlar uchun samarali yo'nalish bo'lib qolmoqda. Ushbu ish natijalari o'zbek tilshunosligida mintaqaviy sotsiolingvistik yo'nalishni boyitishga xizmat qiladi, deb hisoblaymiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] Boltaboyev H. Sotsiolingvistika asoslari. - Toshkent: Fan, 2019. - 212 b.
- [2] Rasulov R. Nutq madaniyati va uslubshunoslik masalalari. - Toshkent: O'zbekiston, 2020. - 176 b.
- [3] Karimov A. O'zbek shevalarining lingvomadaniy tadqiqi. - Buxoro: BuxDU nashriyoti, 2021. - 148 b.
- [4] Yusupova D. Yoshlar tili va zamonaviy kommunikatsiya. // Til va adabiyot ta'limi jurnali, 2022. - № 3. - B. 45-52.
- [5] Ne'matov H., Rasulov R. O'zbek tili sistem leksikologiyasi asoslari. - Toshkent: O'qituvchi, 1995. - 195 b.
- [6] Safarov Sh. Pragmalingvistik. - Toshkent: Fan, 2008. - 288 b.